

Din Sosyolojisi Araştırmaları

E-ISSN: 2791-8998

Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 4, Yıl/Year: 2023 (Nisan/April)

Türkiye’de Din-Devlet İlişkisi ve İmâmiyye Şıası (Darıca Örneği)

Religion-State Relationship and Imamiyya Shia in Turkey (Darıca Example)

İzzet Öztař

Sakarya Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi, Yüksek Lisans
Öęrencisi, Sakarya/Türkiye

izzetoztas0@gmail.com / <https://orcid.org/0000-0001-7608-1466>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 17/01/2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 26/03/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 20/04/2023

Atıf / Citation: Öztař, İzzet. “Türkiye’de Din-Devlet İlişkisi ve İmâmiyye Şıası (Darıca Örneği)”. *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 3/4 (Nisan/April 2023) 1-25.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de yaşayan dini gruplardan İmâmiyye Şiası’na mensup nüfusun din-devlet ilişkilerine bakış açısını Darıca örneği üzerinden incelemektir. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde Şii nüfusun yaşadıkları şehirlere ve takip ettikleri dini liderlere göre fikirlerinde farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu sebeple hem literatür üzerinden hem de Kocaeli/Darıca’da bulunan vakıf ve camilerde görevli mezhep mensuplarıyla yapılan görüşmelerden hareketle, burada yaşayan Şii nüfusun, Türkiye’deki din-devlet ilişkisini nasıl değerlendirdikleri analiz edilmiştir. Çalışmada, din ve vicdan özgürlüğü, İmâmiyye Şiası ve din eğitimi, devlet erkleriyle ilişkiler, siyasi temsil, toplumun diğer unsurlarıyla iletişim ve uyum gibi konular irdelenmiştir. Türkiye’deki Şii’lerin Sünni nüfusla genel anlamda uyum içinde oldukları görülmektedir. Çalışmanın katılımcıları tarafından dile getirilen eksiklikler ya da problemlere baktığımızda; Türkiye’de Şiiliği temel alan İlahiyat Fakültesi’nin olmayışı, mezheplerini öğrenmede güçlükler çıkarmaktadır. Ayrıca siyasette ve Diyanet’te yeterli düzeyde temsil edilmedikleri, mevcut din eğitiminde İmâmiyye Şiası’nın gereken seviyede anlatılmadığı ifade edilmektedir. Temsillerinin artırıldığı, diğer dini gruplara sağlanan hakların kendilerine de aynı ölçüde sağlandığı, daha dengeli bir din-devlet ilişkisinde yaşamayı talep ettikleri görülmektedir. Yapılan görüşmeler ışığında, devlet erkinin tüm mezheplere dengeli ve ılımlı yaklaşımının artırılması, Şii’lerin toplumsal uyumlarını ve iletişimlerini olumlu yönde etkileyeceği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Caferilik, Din-Devlet, İmâmiyye/İsnâaşeriyye, Şia/Şii.

Abstract

The aim of this study is to examine the viewpoint of the population belonging to the Imamiyya Shia, one of the religious groups living in Turkey, on the religion-state relations through the example of Darıca. When the literature on the subject is examined, it is seen that there are differences in the ideas of the Shiite population according to the cities they live in and the religious leaders they follow. For this reason, it has been analyzed how the Shiite population living here evaluates the religion-state relationship in Turkey, based on the literature and interviews with the members of the sect working in foundations and mosques in Kocaeli/Darıca. In the study, freedom of religion and conscience, Imamiyya Topics such as Shia and religious education, relations with state powers, political representation, communication and harmony with other elements of society have been examined. It is seen that the Shiites in Turkey are generally in harmony with the Sunni population. When we look at the deficiencies or problems expressed by the participants of the study; the absence of a Faculty of Theology based on Shi'ism in Turkey creates difficulties in learning about their sects. In addition, they are not adequately represented in politics and the Diyanet (Religious Affairs), and the Imamiyyah in current religious education. It is stated that Shia is not explained at the required level. It is seen that their representation has been increased, the rights provided to other religious groups are provided to them to the same extent, and they demand to live in a more balanced religion-state relationship. In the light of the interviews, it has been understood that increasing the balanced and moderate approach of the state power to all sects will positively affect the social harmony and communication of the Shiites.

Keywords: Sociology of Religion, Jafarism, Religion-State, Imamiyya/Ithnaashariyya, Shia/Shiite.

Giriş

Bireyleri toplum haline getiren birçok faktör vardır ve bunlardan biri de din olgusudur. Din, kişinin manevi yönünü tamamlayan, bir anlam dünyası sunan inanç ve ibadetler bütünüdür. Bireyde ve toplumda kabul gören dinlerin, elbette toplum düzenini sağlayan devlet yönetimleriyle de ilişkileri son derece kritik öneme sahiptir. Din-devlet ilişkisi; devletin nasıl karar alacağını, nasıl yönetsel faaliyetlerde bulunacağını etkilediği gibi inanan vatandaşlarının da tüm hayatını etkilemektedir. Laiklik, din ve vicdan özgürlüğü, siyasi ve dini temsil, din eğitimi gibi konular bir dinin yaşanmasında ve o dinin devletle olan ilişkisinde önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca

din olgusuna getirilen farklı yaklaşımlar ve yorumlar, toplum içerisinde farklı din anlayışlarının ve dini grupların oluşmasına sebep olmaktadır.

Dini gruplar; 1) *Doğal dini gruplar* ve 2) *Sırf dini gruplar* olarak ikiye ayrılır. Doğal dini gruplar birbirlerine organik ve dini bağlarla bağlı gruplardır. Aile, köy, kabile gibi daha ilkel sosyal bağları ifade eden toplumsal birliklerdir. Sırf dini gruplar ise grup bağlarının en temel yapısını ortak dinin oluşturduğu toplumsal birliklerdir. Bunlar da cemaatler, tarikatlar, mezhepler, kiliseler veya yeni dini hareketlerdir.¹ Tüm grup yapıları ortak ilke, amaç ve fikirler çevresinde organize olan insan topluluklarıdır. Dinin sosyolojik anlatımı, onun dini bir topluluk veya cemaat oluşturabilme gücü üzerinde toplanır. Dinler toplum içerisinde varlığını ve büyümesini sürdürebilen sistemlerdir. İnsanın olduğu yerde var olan din elbette varlığını sürdürebilmek için topluluğa ihtiyaç duyar. İçinde bulunduğu o topluluğunda manevî birlik ve bütünlüğünü sağlar.² Din, hem diğer toplumlara karşı bireye bir kimlik inşası sağlarken hem de ilgili dinin de içerisinde alt kimlikler sağlamaktadır. Bir dinin içerisindeki cemaatler, tarikatlar ve mezhepler de dini gruplar olarak değerlendirilmektedir. Kişinin kimliğini oluşturan, diğer insanlardan farklılaştıran bu faktörler, dini grup içerisinde de bir birlik ve bütünlük sağlamaktadır. Bir grubu birbirine bağlayan, yakınlık kurarak aynı fikir etrafında toplanmalarını ve kendilerini grup bilinciyle tanımlamalarının temeli de toplum içerisindeki aidiyet gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Dini gruplar da bu aidiyet hissinin etkisiyle; ortak inançlarının, ortak fikirlerinin bir ürünüdür.

Türkiye’de yaşayan Müslüman nüfusun genel çoğunluğu Sünni olmakla beraber Şîî nüfus da bulunmaktadır. Türkiye’de yaşayan Şîî nüfusun devletle ve toplumla ilişkileri, bir dini grup olarak Şîîliğin din-devlet ilişkisi bağlamında toplumsal açıdan bir değerlendirmesini yapabilmemizde bize yardımcı olacaktır. Konu hakkında literatüre bakıldığında Şîî nüfusun görüşlerinde, yaşadıkları şehir ve dini lider kabul ettikleri kişilere göre farklılıklar olabildiği görülebilmektedir. Literatüre bakıldığında Türkiye’nin başka yerlerinde yaşayan Şîîlerin de düşünce ve inanç pratiklerinde farklılaşmalar olduğu gözlenmektedir. Literatür incelendiğinde Türkiye çapında da düşünce ve inanç bağlamında bir homojenlik sunmayan bu dini yapıyı incelerken konunun daha net ortaya konulabilmesi için evren sınırlamasına gidilmiştir. Bu sebeple çalışmamız Kocaeli/Darıca’da yaşayan İmâmiyye Şîî’si’na mensup, kendisini Şîî ya da Caferî olarak tanımlayan mezhep müntesipleriyle sınırlandırılmıştır. Darıca önemli sayıda Şîî nüfusun yaşadığı bir ilçedir. Kelâmî farklılıklardan ziyade Şîîlik (İmâmiyye/Caferilik) dini bir grup olarak, Din Sosyolojisi ekseninde değerlendirilecektir. Darıca’da

¹ Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi* (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2021), 149.

² Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012), 255.

bulunan, Türkiye Caferileri Vakfı (TÜRCAV) ve Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami’nde görevli, din adamları ya da sorumlu Şii müntesipleriyle yapılan beş görüşme üzerinden ilgili literatür de takip edilerek, Darıca Şii’lerindeki din-devlet ilişkisi hakkında güncel düşünceler ve beklentiler ortaya konacaktır.

Çalışmamızda öncelikle Türkiye’deki din-devlet ilişkisinin gelişim sürecini anlayabilmek için, Osmanlı Devleti’ndeki din-devlet ilişkisinin gelişim süreçlerinin ve Türkiye’deki yansımalarının da iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Osmanlı’daki genel durum anlaşıldığı takdirde günümüz Türkiye’sinin durumunu anlamak kolaylaşacaktır. Din-devlet ilişkisi siyasi süreçlere göre belli değişiklikler gösterebildiği için dönemlere göre incelenmesi konunun doğru değerlendirilmesini sağlayacak bir başka etkidir.

1. Türkiye’de Din-Devlet İlişkisi

Türkiye’de din-devlet ilişkisinin Osmanlı’dan itibaren gelişim ve dönüşüm süreçlerine baktığımızda en net tasniflerden birisini Ali Fuat Başgil’in yaptığını görmekteyiz. Bu tasnife göre, 1) *Dine bağlı devlet sistemi*; Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan, daha doğrusu Osmanlı padişahlarının Yavuz Sultan Selim ile Halife unvanını almalarından itibaren 19. yüzyılın ilk yarısının sonlarına kadar devam eder. 2) *Yarı dini devlet ve laikliğe doğru gidiş*; 1839 Gülhane hattının ilanından 1924’de şimdiki Diyanet İşleri Reisliği teşkilatının kurulmasına kadarki süreci kapsar. 3) *Devlete bağlı din sistemi*; 1924’den beri içinde yaşadığımız sistemi³ de içine alan zaman dilimidir.

Din ve devlet olgularının ortaya çıkışı, insanlık tarihiyle denk bir geçmişe sahiptir. Hemen her toplumun tarihi seyirinde din ve devlet olgularının izlerini görmek mümkündür.⁴ Din bir üst kimlik olarak, toplumu birbirine bağlayan, sosyolojik bir olgu olarak ele alınmıştır. Türkiye’de din-devlet ilişkilerindeki değişim, Osmanlı Devleti’yle başlamakta ve cumhuriyetin kurulup kurumsallaşmasının ardından laikleşme süreciyle devam etmektedir.⁵

Osmanlı İmparatorluğu’nda din olgusu, bazen birleştirici bazen de parçalayıcı bir enstrüman olmuştur. Zamanla dinin kurumları devletin çıkarlarıyla birleşik bir hale gelmiştir. Ancak birçok dini grubun bir arada yaşayabilmesinin temel nedeni çoğulcu hukuk sistemidir. Sünni-Şii-Sufi, Hristiyan, Yahudi ve daha birçok farklı yapının bir arada varlıklarını sürdürebilmesi bu şekilde gerçekleşmiştir. Ancak 18. yüzyıl sonlarında Osmanlı’da yer alan gruplar arasında kimlik tartışmaları başlamıştır.

³ Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2019), 192-193.

⁴ Fazlı Polat, “Din-Devlet İlişkisi ve Diyanet”, *EKEV Akademi Dergisi* 6/10 (2002), 120.

⁵ Şule Albayrak, “Batı Ülkelerinde Din-Devlet İlişkilerindeki Alternatif Modeller ve Türkiye Örneği”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/48 (2015), 192-194.

Ulusçuluk fikirlerinin rüzgarıyla yeni bir döneme girilmiştir. Farklılıkları bir arada yaşatma sistemin-den ziyade artık tek tipçi bir modernleşme dönemi ve homojen bir toplum anlayışının ayak sesleri duyulmaya başlanmıştır.⁶

Osmanlı'dan Türkiye'ye geldiğimizde, İslam imparatorluğunun yerine Türk ulus devleti, te-okrasi yerine anayasal cumhuriyet, feodalizm yerine ise modern kapitalist bir ekonomi anlayışıyla yeni bir devlet sistemi var edilmişti. Bu değişim reformcular ve radikallerin katkılarıyla belli bir za-man içerisinde oluşmuştur.⁷ Osmanlı'da "imparatorluğun" sonucu olan çoğulcu halk yapısı, Tür-kiye'de yerini ulus devlet anlayışına bırakmıştır.⁸

Halifeliğin Mart 1924'te kaldırılıp yerine Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması laik devlet anlayışına karşı görünse de bunun temelde iki sebebinin olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi toplumun inanma ihtiyacının devlet tarafından karşılanması gerektiği düşünülmüştür. Sağlık, eğitim vb. gibi bir ihtiyaç olduğu ve bu ihtiyacın da devletin kontrolünde yapılmasının uygun görülmesidir. İkinci sebebi ise dinin devlet kontrolü altında olmasının daha doğru bulunmasıdır.⁹ Ayrıca dinin toplumsal sahneden vicdanlara itilmesi ve bireysel, kişinin inanç dünyasında var olan bir din anlayışının şekil-lendirilebilmesi de bu şekilde sağlanabilmiş olacaktır. Din kişisel alanda bırakılacak ve devlet yöneti-minde etkisini yitirecekti. Bu şekilde Türkiye Cumhuriyeti sadece bir "dünya devleti" olarak varlığını sürdürecekti.¹⁰

Bir görüşe göre gayrimüslimler ve İslam'ın Sünni olmayan yorumlarına karşı Sünni İslam anlayışına ayrıcalıklı yaklaşan Diyanet; Sünni İslam ile oluşmuş homojen bir yapıyı oluşturmak iste-mektedir. Ayrıca ulus inşasında da rol alan milli bir kurum olarak ön plana çıkmaktaydı. Erken dönem Türkiye'si ve günümüz Türkiye'sinde din hala toplumu bir arada tutan bir tutkal görevi görmektedir.¹¹

⁶ Karen Barkey, "Osmanlı'da Farklılıkların Yönetimini Yeniden Düşünmek: Modern Türkiye İçin Ne Öğrenebili-riz?", çev. Hande Tatoğlu, *Türkiye'de Demokrasi, İslam ve Laiklik*, ed. Ahmet T. Kuru - Alfred Stepan (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013), 21, 26.

⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Boğaç Babür Turna (Ankara: Arkadaş, 2021), 650.

⁸ Ergun Özbudun, "Türkiye: Çoğulcu Toplum ve Tekçi Devlet", çev. Hande Tatoğlu, *Türkiye'de Demokrasi, İslam ve Laiklik*, ed. Ahmet T. Kuru - Alfred Stepan (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013), 59; Barkey, "Os-manlı'da Farklılıkların Yönetimini Yeniden Düşünmek: Modern Türkiye İçin Ne Öğrenebiliriz?", 30.

⁹ M. Şükrü Hanioglu, "Kemalizm'in Tarihi Kökenleri", çev. Hande Tatoğlu, *Türkiye'de Demokrasi, İslam ve Laiklik*, ed. Ahmet T. Kuru - Alfred Stepan (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013), 42-43.

¹⁰ İstar Tarhanlı, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi", *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu Bildiriler* (Din Devlet İlişkileri Sempozyumu, İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), 111.

¹¹ Barkey, "Osmanlı'da Farklılıkların Yönetimini Yeniden Düşünmek: Modern Türkiye İçin Ne Öğrenebiliriz?", 28-29.

Din ve devlet ilişkisi dediğimizde önemli bir kavram da laiklik olmaktadır. Diyanet’in devlet kurumu olması laikliğe aykırı görünen konulardan biridir. Devlet ve Diyanet arasındaki bu ilişki zaman zaman Diyanet’e eleştiriler yöneltilmesine sebep olabilmektedir.¹²

Günümüzde devlet, insan için var olan, insanın sosyal düzenini, refahını sağlayan kurum ve sistemler bütünü olarak değerlendirilmektedir. Toplum içerisinde, toplumun faydasına olacak her sistemin parçası devletin bir uzvunu oluşturmaktadır. Bu temelden hareketle din de devlet sisteminin bir parçası olarak ele alınmaktadır.¹³ Günümüz demokrasi anlayışında gerçekleştirilmesi gereken, toplumun tüm gruplarının ve farklı unsurlarının yan yana yaşayabildiği bir toplumun inşasıdır.

2. Türkiye’de Dini Bir Grup Olarak İmâmiye Şiası

Türkiye’deki Şiiler yaşadıkları şehir ve bölgelere göre ya da dini önderlerine, taklit ettikleri müçtehitlere¹⁴ göre sosyolojik ve fikirsel farklılıklar göstermektedirler. Bu farklı mezhebî kabuller içerisinden yalnızca bir bölgede yaşayan Şiiler bu çalışmada örneklem grubu olarak seçilmiştir. Bu bağlamda çalışma Darıca ilçesinde yaşayan İmâmiye Şiileri ile sınırlı tutulacaktır. Şiiliğin de altında belli mezhepsel ayrımlar vardır. Çalışmamız içerisinde bahsi geçen Şiî grup; on iki imam sistemini benimseyen, kelâmî olarak *İmâmiyye-İsnâaşeriyye*, fikhî olarak *Ca’feriyye* isimleriyle anılan Şiî mezhep mensuplarıdır. İsimler bazen birbirinin yerine kullanılabilir. Çalışmamızda da zaman zaman birbirinin yerine kullanılacaklardır. Bu sebeple terim tanımları aşağıda verilerek, terimsel sınırların çizilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Şia/Şiî: “Hz. Peygamber’in vefatından sonra devlet yönetiminin Hz. Ali’ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında birleşen çeşitli grupların ortak adı”dır.¹⁵

İmâmiyye: “İmâmeti dinin esaslarından kabul eden, bazen Şiâ ve İsnâaşeriyye ile eş anlamlı olarak kullanılan Şiî fırkaların ortak adı”dır.¹⁶ İmâmiyye zamanla İsnâaşeriyye olarak da anılmıştır.

İsnâaşeriyye: “On iki imam sistemini benimseyen Şiî fırkası”dır.¹⁷

Ca’feriyye: “İsnâaşeriyye Şiâsı’nın fıkah mezhebi”dir.¹⁸

¹² Tarhanlı, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi”, 129.

¹³ Polat, “Din-Devlet İlişkisi ve Diyanet”, 121.

¹⁴ Caferilik Mezhebine göre taklit edilen müçtehit alimin hayatta olması gerekir. Bkz.: Hayreddin Karaman, “Ca’feriyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 1993).

¹⁵ Mustafa Öz, “Şiâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 39/111.

¹⁶ Mustafa Öz, “İmâmiyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 22/208.

¹⁷ Ethem Ruhi Fırlalı, “İsnâaşeriyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2001), 23/142-143.

¹⁸ Fırlalı, “İsnâaşeriyye”, 23/146. Karaman, “Ca’feriyye”, 7/4.

Dünya genelindeki Şii nüfus tek kavim veya milletten oluşmamaktadır. Farklı etnik ırk, dil ve kültürleri bünyesinde barındırmaktadır. Türkiye’de ise Sünni nüfusla beraber Şii nüfus da bulunmaktadır.¹⁹

Caferiler çeşitli sebeplerle Kars, Iğdır ve Ardahan illerine yerleşmişlerdir. Bu bölgelere göçün sebepleri; Osmanlı-Rus Savaşı (1877-78), I. Dünya Savaşı (1914-1918), Bolşevik Devrimi (1917), Ermenistan’la yapılan nüfus mübadelesi (1918-1925), Rusya’nın Azerbaycan’ı işgali (1920) olarak bilinmektedir. Gelen Caferi nüfus, genel olarak Azerbaycan Türklerinden oluşmaktadır. Ancak özellikle Iğdır, Tuzluca ve Taşlıçay’da Osmanlı döneminden beri yerleşik olan Caferilerin var olduğu da bilinmektedir.²⁰ 1970’lerden sonra da ekonomik sebeplerle büyük şehirlere göçmüşlerdir.²¹ Göçtükleri şehirlerde kendi camilerini inşa ederek, kendi mezhepleri çerçevesinde ibadetlerini gerçekleştirmişlerdir. Caferiler için camiler hem ibadet merkezi hem de sosyal birlikteliğin sağlandığı merkezler olarak kendini göstermektedir.

Caferilerle ilgili nüfus tahminleri oldukça farklılık göstermektedir. Bu rakamlar 300 bin ile 3 milyon arasında değişmektedir. Nüfus ve ikamet bölgeleri bazlı yapılan daha güvenilir tahminler ise 750 bin ile 1 milyon arasında Caferi nüfusun olduğu yönündedir.²² Banaz’ın araştırmalarında ise 1,5-2 milyon Caferi olabileceği ifade edilmektedir. 3 milyon rakamını verenlerin ise Alevileri de bu sayının içerisine katarak bu rakamı verdikleri tahmin edilmektedir.²³ TÜRCAY Genel Sekreteri Apaydın’la yaptığımız görüşmede Caferi nüfusuyla ilgili olarak 3 ila 5 milyon rakamları zikredilmiştir.²⁴

Türkiye’deki Caferilerin homojen bir yapı göstermediklerine dikkat çeken Albayrak; üçlü bir tipolojiden bahsetmektedir:

- “1. Caferi anne-babadan olanlar,
2. Önceden Alevi iken sonradan Caferi fikrini tercih edenler,
3. Sünnilikten Caferiliğe geçenler.”²⁵

¹⁹ Şaban Banaz, “Türkiye’de Ca’feriler”, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2018), 29.

²⁰ Ayşen Baylak Güngör, “Türkiye’de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”, *İnsan & Toplum Dergisi (The Journal of Human & Society)* 7/1 (2017), 75; Hüseyin Doğan, “Kars Caferilerinde Dini İnanç ve Sosyal Pratikler”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2017), 113.

²¹ Fırlalı, “İsnâşeriyeye”, 23/146.

²² Baylak Güngör, “Türkiye’de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”, 73; Âdem Arıkan, “İslam Dünyasının Mezhep Haritası ve Nüfus Dağılımı”, *İslami Araştırmalar* 29/2 (2018), 365.

²³ Banaz, “Türkiye’de Ca’feriler”, 37-38.

²⁴ Hasan Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

²⁵ Ali Albayrak, “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/13 (2008), 113.

Alevilik her ne kadar çalışmamızın sınırları dışında olsa da ilişkili bir alan olduğu için kısaca değinilmesi uygun olacaktır. Apaydın’la yapılan görüşmede; Caferiliğin Aleviliği nasıl değerlendirdiği sorulmuştur. Apaydın’a göre; İran ve Irak’ta yapılan çalışmalarda Alevilik, Şiilikten kopma ve zamanla tasavvufi bir hüviyet kazanmış inanç şekli olarak değerlendirilmektedir. Caferiliğin genel düşüncesine göre, kültürel ve inançsal benzerlikler sebebiyle Alevilik, Caferiliğin içerisinde değerlendirilmektedir.²⁶

Türkiye’de yapılmış bir çalışma olarak Güngör ise konuyla ilgili olarak, Selçukluların ortaya çıkmasından önce Sûfi hareketler ve Şîî eğilimler görülse de Anadolu’da halk ve yöneticiler tarafından sistemli bir Şîîliğin hiçbir zaman hâkim görüş olmadığını belirtmektedir. Safevi hanedanının ortaya çıkışıyla Alevi gruplar içinde farklı eğilimler görülmüştür. 16. yüzyıl Aleviliğin Safevi dokuşlarıyla Şîîlik etkisine kapıldığı dönemdir. Aleviliğin hukuki ve fıkhi yönlerden etkilendiği görülmektedir. 16. yüzyıl öncesinde ise Alevilik ve Şîîlik arasındaki ilişkiye dair bir kanıt olmadığı ifade edilmektedir.²⁷

Türkiye’de İmâmiyye Şiası’nı homojen bir topluluk olarak düşünebilmek imkansızdır. İnsan faktörünün olduğu yerde elbette farklılaşmalar söz konusu olacaktır. Etnik kökenler, kültürel kökenler veya dini tercihler nedeniyle kendisini Şîî-Caferi olarak niteleyen insanların arasındaki benzerlik ve farklılıklardan hareketle gözlemler ve çıkarımlarda bulunup birtakım sonuçlara varmak mümkün olabilmektedir.²⁸

Darıca’daki Şîî-Caferilerin genel çoğunluğu Albayrak’ın tipolojisindeki birinci grupta yer almaktadır. Yani Caferi anne-babadan gelen, içine doğduğu aile ve toplum sebebiyle Caferiliği benimsemiş, öğrenmiş olan bireylerdir. Bu bölgedeki Şîîler Kars ve Iğdır illerinden ekonomik sebeplerle göçmüş ve mevcut iş imkanları sebebiyle Darıca’ya yerleşmiş ve zaman içerisinde kök salmış ailelerdir. Burada camilerini inşa etmişler, dernekler ve vakıflar tesis etmişler hem kimliklerini korumuşlar hem de çevredeki Sünni nüfusun onları tanımalarını sağlayarak zamanla perçinlenen iyi ilişkiler kurmuşlardır.

Son olarak Darıca’daki grubun hangi müçtehidini takip ettikleri hususuna da değinmek yerinde olacaktır. Şîîlerin hayatta olan, yaşayan bir müçtehidini/fakihi taklit etmeleri gerekmektedir. Fıkhi-itikadi konularda taklit ettikleri müçtehidin fetvalarına uyarlar. Darıca Şîîleri arasında taklit

²⁶ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

²⁷ Özcan Güngör, “Yolda ‘Caferi’ Olmanın Sosyolojik Anlamı: Alevilik Caferilik İlişkisi”, *Journal of Turkish Studies* Volume 7 Issue 4-II/7 (2012), 1942.

²⁸ Baylak Güngör, “Türkiye’de Caferi Topluluğunun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”, 83.

merci olarak üç fakihın ismi anılmaktadır. Bunlar Ayetullah Ali Sistâni, Ayetullah Ali Hamaney ve Ayetullah Vahid Horasani'dir.²⁹ Ayetullah Ali Sistâni'ye bağlı olanlar çoğunluklardır.³⁰

3. İmâmiyye Şîası ve Türkiye'de Din-Devlet İlişkisi

Din-devlet ilişkisi ve İmâmiyye Şîası ile ilgili temel bilgileri verdikten sonra Şîilerin Türkiye'de (Darıca) yaşarken karşılaşmış oldukları sorunlar, Diyanet İşleri ve devlet erkleriyle olan ilişkiler ve toplumun diğer unsurlarıyla iletişimleri konusunda genel değerlendirilmeler sunulacaktır. Konu *Din ve Vicdan Özgürlüğü, Din Eğitimi, Siyasi ve Toplumsal İlişkiler* olmak üzere üç ana başlık altında irdelenecektir.

3. 1. Din ve Vicdan Özgürlüğü;

Türkiye'de din ve vicdan özgürlüğü dediğimizde hem devletin din olgusuyla ilgili genel siyaseti hem de din ile direkt ilgili olan resmi kurumu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı aklı gelmektedir. Türkiye devletinin kuruluşu ve genel siyasi perspektifinin oluşumu esnasında elbette Diyanet de etki altında olan kurumlardan olmuştur. Devletin din ile olan ilişkisinin kurumsal yüzü olarak Diyanet her zaman sahnede olmuştur. Bizim konumuzla alakalı olarak Diyanet'e getirilen en ciddi eleştiri çoğulculuktan uzak olduğuyla ilgilidir. Bu eleştiri ve şikayet, Diyanet'in uygulama ve tutumlarının Gayrimüslim ve Sünni olmayan kesimlere karşı, Sünniliğe ayrıcalık tanıyan bir homojenleştirme fonksiyonuna sahip olduğu yönündedir.³¹

Diyanet'in amacı, dini korumaktan ziyade din üzerinde devlet denetiminin sağlanması, dinin istismar edilmesine engel olunması, dinin siyasetin dışında tutulabilmesi, dini grupların tekeline bırakılmadan resmi şekilde din hizmetlerinin yönetilebilmesi ve din-devlet ilişkisini kontrol altında tutarak laikliğin korunması olduğu bu konuda araştırma yapanlarca sıklıkla vurgulanmaktadır.³² Tarhanlı'nın din-devlet ilişkisi konusunda Diyanet'le ilgili tespiti şu şekildedir; *"Devlet kâsasından din görevlileri için harcanan paralar, "devlet işlerine din karışsın" diye değil, tam tersine, "din, devlet işlerine karışmasın" diye harcanır."*³³ Elbette Diyanet'le ilgili tüm bu fikirler ve tespitler dönemsel olarak siyasi değişimlerin rüzgarından etkilense de kurumun tarihsel süreçte edindiği birikimin ve zamanla kazandığı işleyiş pratiklerinin bir anda dönüşmesi beklenilemez.

²⁹ Apaydın, "Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022"; Nizamettin Borakçın, "Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 23.10.2022"; Yaver Daştan, "Görüşme-Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022".

³⁰ Apaydın, "Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022".

³¹ Barkey, "Osmanlı'da Farklılıkların Yönetimini Yeniden Düşünmek: Modern Türkiye İçin Ne Öğrenebiliriz?", 28-29.

³² Sönmez Kutlu, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve İslamiçi Dini Gruplarla (Mezhep ve Tarikatlar) İlişkileri", *Dini Araştırmalar Dergisi* 12/33 (2009), 107-108.

³³ Tarhanlı, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi", 117.

Türkiye’deki tüm Müslüman dini gruplar, kendi ihtiyaçlarına cevap verebilecek kaliteli bir hizmet beklemektedirler. Bu hizmetin alınabileceği kurum da Diyanet İşleri Başkanlığı’dır. Ancak günümüzde bu hizmetin yeterliliği konusunda zaman zaman eleştirilere maruz kalabilmektedir.³⁴

Türkiye’de yaşayan İmâmiyye Şiası’na mensup bireylerin din ve vicdan özgürlüğünün sağlanıp sağlanmadığına baktığımızda, Darıca özelinde bu özgürlüklerin sağlandığını ifade edebiliriz. Ancak Diyanet’in dini gruplara eşit mesafede yaklaşmadığından, her dini gruba aynı imkân ve şartları sunmadığından da yakınılmaktadır.

A) İbadet özgürlüğü

Dinler müntesiplerinden belirli ritüelleri gerçekleştirmelerini isteyen yapılardır. İbadet tüm dini gruplarda olduğu gibi Şiilerde de olmazsa olmazlardandır. Yaptığımız görüşmelerde kişilerin belirttiklerine göre Darıca’da Şiî bireylerin ibadetleri esnasında herhangi bir sorun yaşanmamaktadır. Bölgede yoğun bir nüfusa sahip olmaları çevrelerindeki Sünnilerce bilinir olmalarına sebep olmuştur. Bu nedenle Şiilerin ibadetler esnasındaki farklılıkları toplumun her unsuru tarafından alışılmış ve benimsenmiştir.³⁵

Türkiye genelinde de ibadetlerini özgürce yerine getirebilmektedirler. Ancak mezhepsel farklılıklar sebebiyle özellikle tanınmadıkları yerlerde zaman zaman toplumun dikkatini çekebilme ya da yanlış değerlendirilebilmektedirler.

B) İbadethane özgürlüğü

Şiî-Caferiler için camiler önemli örgütlenme ve sosyo-kültürel paylaşım alanlarıdır. Dini ve siyasi bilinçlenme, kimlik ve kültürlerini koruma, dini grup olarak toplanabilme noktalarıdır. Din eğitimi de genel olarak camilerde verilmektedir.³⁶

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra din-devlet ilişkisinin geçirdiği çalkantılı dönemlerde, Şiiler, inançlarının tanımlanması ve tespiti konusunda sorun yaşamışlardır. Özellikle Şiî din adamı (Ahund, Molla, Alim) ihtiyacı sebebiyle, İran ya da Irak’tan din adamlarının getirilmesi devletin gözünü Şiî-Caferilere çevirmesine, zaman zaman da olumsuz ithamlara maruz kalmalarına sebep olmuştur. Kars’ta Ahund*** Malik Mehmet Işıklı’nın Diyanet’le ve devlet yetkilileriyle yaptığı

³⁴ Kutlu, “Diyanet İşleri Başkanlığı ve İslami Dini Gruplarla (Mezhep ve Tarikatlar) İlişkileri”, 115.

³⁵ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”; İsmail Akbaba, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 24.09.2022”; Borakçın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 23.10.2022”; Muhammed Cevat Utar, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 27.09.2022”.

³⁶ Baylak Güngör, “Türkiye’de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”, 76.

*** İran ve Türkistan’da din âlimlerine verilen ve menşei tam olarak bilinmeyen bir sıfat. Bkz.: Hamid Algar, “Ahund”, TDV İslam Ansiklopedisi (Türkiye Diyanet Vakfı, 1989).

görüşmeler sonucunda alınan izinle, Türkiye’de ilk Şii cami olan Yenimahalle Camisi’nin temelleri atıldı ve iki yıl sonra, 1952’de ibadete açılmıştır.³⁷ İlk caminin inşasıyla bölgedeki Şii’lerin durumu biraz daha resmi bir boyuta taşınmıştır. Günümüzdeki Şii-Caferi camileri Diyanet İşleri Başkanlığı’nın belirlediği resmi prosedüre göre cami statüsündedir. Ancak kendi ifadelerine göre Caferiler ekonomik sebeplerle göç ettikleri ve Caferiliğin tanınmadığı şehirlerde toplum tarafından, zaman zaman da devlet kurumları tarafından yadırganarak karşılanmışlardır. Olumsuz ithamlar yöneltilmiş ya da “hak mezheplerden olmama” gibi nahoş söylemler duyulmuştur.³⁸

Akbaba’ya göre Caferiler göç ettikleri yerlerde tanındıkça bu olumsuz bakış açısı yok edilmiştir. Camilerini inşa etmişler ve mezheplerinin gerektirdiği şekilde ibadetlerini sürdürmüşlerdir. İlk aşamalarda yaşanan sorunlar zamanla çözüme kavuşmuştur.³⁹

Darıca’da da Ensar Cami, Hicret Cami ve Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami olmak üzere üç Şii camisi bulunmaktadır. Bu ibadethaneler resmi olarak cami statüsündedir. İbadethaneler yapıldığı esnada devlet tarafından bazen cami arazisi verilmekte bazen de yapı malzemesi verilmektedir.⁴⁰ Bölgedeki cami cemaati de yapım esnasında yardımcı olmaktadır.

Caferi camileri yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkiye’deki diğer camilerden daha fazla misyon yüklenerek, dini ve kültürel merkezler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Caferilerin dini bir grup olarak kendi kimliklerini oluşturabilme ve koruyabilmede son derece önemli işlevleri vardır. Bayramlar, önemli dini ve milli günler camilerde programlar eşliğinde ve birlik beraberlik içinde gerçekleştirilir. Aynı camiler din eğitimi faaliyetlerinin de gerçekleştirildiği yerlerdir.⁴¹

C) Vakıf ve dernekleşme

Eskiden Türkiye’de İmâmiyye Şiası’nı temsil eden kurumlar camiler ve cami dernekleri olmuştur. Zamanla cami dernekleri gelişerek eğitim, kültür, yardımlaşma gibi alanlarda da misyon yüklenmişlerdir. Derneklerin kuruluş amacı dini grubun birlik ve bütünlüğünü sağlamak, aynı zamanda da İmâmiyye Şiası’nın temsil ve görünürlüğünü arttırmaktır. Zaman ilerledikçe derneklerin temsil konusunda yetersiz kaldığı noktalar sebebiyle vakıflaşmalara gidilmiştir.

2006’da Darıca’da Caferi ve Ehl-i Beyt Derneği kurulmuştur. Bu dernek, 2013 yılında Türkiye Caferileri Vakfı (TÜRCAV) olarak vakıflaştırılmıştır.⁴² TÜRCAV, Türkiye’de Caferi ismiyle

³⁷ “Merhum Hacı Ahunt Malık”, *karsehlibeyt.org* (Erişim 05 Ekim 2022).

³⁸ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

³⁹ Akbaba, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 24.09.2022”.

⁴⁰ Daştan, “Görüşme-Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022”.

⁴¹ Baylak Güngör, “Türkiye’de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”, 76.

⁴² Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

kurulan ilk resmi vakıf olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca “Türkiye” isminin vakıf isimlerinde kullanımı İçişleri Bakanlığınca izne tabi kelimelerdendir.⁴³ Yine Apaydın’ın aktardığı bilgiye göre; TÜRCAY’ın bünyesinde bulunan İmam Muhammed Mehdî Kur’an Kursu Caferilere ait Türkiye’deki tek resmi Kur’an Kursu’dur.⁴⁴

Darıca’da yaklaşık on bin Şîi-Caferi yaşamaktadır. TÜRCAY hem Darıca Caferileri için hem de yurt içi-yurt dışı tüm Caferiler için aktif görevler üstlenmektedir. Vakıf ayrıca Türk Milli Kültür faaliyetleri, Caferi mezhebi ve kültürüyle ilgili tanıtıcı ve eğitici faaliyetler düzenlemektedir.⁴⁵

“Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami kendi bünyesinde bir cami derneğine sahiptir. Ayrıca caminin yanında yapım aşamasında olan yurt ve Kur’an Kursu da bulunmaktadır.”⁴⁶ Bunların dışında Darıca’da bulunan Ensar Cami ve Hicret Cami’nin de dernekleri mevcuttur.

İbadetlerindeki mezhepsel farklılıklar sebebiyle ayrılan dini grubun; kendi kimliklerini korumak, kültürlerini, örf-adetlerini sürdürülebilmek ve o bölgede (Darıca) gruplarının varlığını muhafaza etmek gayesiyle hareket ettiklerini görmekteyiz. Her kuşak, içinde yaşadığı kültür havuzunu çocuklarına miras bırakır ve aslında bu mirasın da korunmasını ister. Darıca Şîi-Caferileri de mezhep, inanç, kimlik ve kültürlerini sürdürerek, gelecek kuşaklara bu mirası aktarmak istemektedirler.

3. 2. Din Eğitimi:

Ali Fuat Başgil, din özgürlüğünü öğretme ve okutma-yayma, telkin etme hakkı olarak özetlemektedir. Dinin temel ahkamlarını bu yöntemlerle başkalarına ya da gelecek kuşaklara ulaştırabildiğiniz derecede din hürriyetinden söz edilebilmektedir. Başgil’in yaklaşımından hareketle, bir ülkede din özgürlüğünün göstergesinin özgür din eğitimi ve özgür basım-yayın faaliyetleri olduğu söylenebilir.⁴⁷

3.2.1. Dini Eğitim-Öğretim Faaliyetleri:

Çalışmanın başında değinildiği üzere Şîi camileri sadece ibadet alanı değil aynı zamanda dini grubun bir araya geldiği, kültürlerini, mezheplerini, kimliklerini korudukları alanlar olarak işlev görmektedir. Şîi camileri mezhep mensuplarının dini eğitimi konusunda da faaliyetler sürdürmektedir.

⁴³ 5253 Dernekler Kanunu-TC. Resmî Gazete (5253 Dernekler Kanunu-TC. Resmî Gazete), 5253 sayı 25649 Yasama Bölümü (04 Kasım 2004); “İzne Tabi Kelime Kullanımı”, Kurum, T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (10 Nisan 2019).

⁴⁴ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

⁴⁵ Banaz, “Türkiye’de Ca’feriler”, 53-54.

⁴⁶ Daştan, “Görüşme-Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022”.

⁴⁷ Başgil, *Din ve Laiklik*, 9.

Şii camileri de resmi olarak cami statüsünde oldukları için yaz Kur'an Kursu faaliyetleriyle din eğitimi yapmaktadırlar. TÜRCAV bünyesindeki İmam Muhammed Mehdi Kur'an Kursu ise Türkiye'deki Şii-Caferi mezhebini esas alan ilk ve tek resmi Kur'an Kursu olarak din eğitimi faaliyetlerini sürdürmektedir. Buradaki faaliyetler Caferi vatandaşların din eğitimi alıp mezheplerinin gereklerini öğrenmelerini sağlamaktadır.⁴⁸

Kur'an Kursu'nda; başlangıç düzeyi Kur'an okuma eğitimi, orta seviye Kur'an okuma eğitimi, tecvit dersleri ve Şii-Caferi İlahiyat (İnanç, ibadet, ahlak, İslam tarihi, peygamberler tarihi) dersleri verilmektedir. Bu kurumlarda yaz-kış eğitim sürmektedir.⁴⁹

Kur'an Kursu'nda kullanılan eğitim materyalleri arasında Kur'an-ı Kerim ve kursun bünyesinde yine kursun din adamları tarafından düzenlenilerek bastırılmış bir elifba cüzü,⁵⁰ iki fıkıh kitabı (giriş seviyesi-orta seviye)⁵¹ vardır. Ayrıca din adamları ders anlatımı esnasında Arapça ya da Farsça kaynak kitaplardan çeviriler yaparak ders içeriklerini zenginleştirmektedirler.

Kış dönemlerinde çocuklar okulda olduğu için sadece cuma günleri 18.30-19.30 arası temel dini eğitim dersleri verilmektedir. Perşembe günleri de hatim grubu gelerek, hatim yapmaktadırlar. Hafta içi, kadın hocalar kadınlara özel dini dersler yapmaktadırlar. Sıfırdan başlayan, tecvitle devam eden ve ileri düzey olmak üzere üç kademeli şekilde Kur'an eğitimi verilmektedir. Ayrıca yine inanç ve ibadet dersleri de verilmektedir.⁵²

TÜRCAV Gençlik kollarında görevli İsmail Akbaba;

“Amacımız gençlerimizi zamanenin kötülüklerinden korumak. Bu sebeple vakıf binamızdaki lokalde sosyal aktivitelerimiz de mevcuttur. Masa tenisi, Playstation (konsol oyunu), Digiürk, kütüphane gibi alanlarımız var. Çocuklarla, gençlerle balı saba maçları düzenliyoruz. Temel dini eğitimler sağlıyoruz. Üniversite öğrencilerinden ya da ders verebilecek hocalardan okul çağındaki çocukların, okul dersleriyle ilgili destek almasını sağlıyoruz.”⁵³

⁴⁸ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”; Akbaba, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 24.09.2022”; Borakçin, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 23.10.2022”; Utar, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 27.09.2022”.

⁴⁹ Borakçin, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 23.10.2022”; Utar, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 27.09.2022”.

⁵⁰ Türcaav Alimler Komisyonu, *Tecvidli Kur'an Okuma Rehberi* (Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı, 2014).

⁵¹ Hasan Apaydın, *Ehl-i Beyt Mektebini Öğreniyoruz Yaz Kur'an Kursu Öğrenci Kitabı* (Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı, 2015); Hasan Apaydın, *Fıkhumuz Öğrenelim (Caferi Fıkıhında Ameller)* (Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı Eğitim Yayınları, ts.).

⁵² Akbaba, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 24.09.2022”.

⁵³ Akbaba, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 24.09.2022”.

Hız. İmam Cafer-i Sadık Cami’nde de yazın çocuklar için Kur’an okuma ve temel dini eğitimler verilmektedir. Ayrıca yıl içerisinde dini gün ve gecelerde çeşitli programlar yapılarak cemaat için dini eğitim sağlanmaktadır.⁵⁴

Özgür basım yayın konusuna geldiğimizde, Şii mezhebinin herhangi bir engellemeyle karşılaşmadıklarını görmekteyiz. Yayınevleri, internet siteleri, TV kanalları herhangi bir kısıtlamaya maruz bırakılmadan faaliyetlerini sürdürebilmektedirler.

3.2.2. Din Adamı Ataması:

Darıca Şii’leri arasında, din adamının devlet tarafından atanabileceğini ya da devletten maaş alabileceğini kabul edenler ve etmeyenler olmak üzere iki görüş vardır. Devlete bağlı din adamı görüşü, Darıca’da yalnızca TÜRCAY tarafından kabul görmektedir. Darıca’da bulunan üç Şii cami; Ensar Cami, Hicret Cami ve Hız. İmam Cafer-i Sadık Cami din görevlileri, cami cemaatlerinin belirleyip seçmiş oldukları din görevlileridir. Türkiye genelinde de “Şii din adamı devlete bağlı olmamalıdır.” görüşünün temel alındığını söyleyebiliriz.

Konuyla ilgili Hız. İmam Cafer-i Sadık Cami Âlimi (din görevlisi) Yaver Daştan;

“Din adamının, bu göreve başlayıp sürdürmesi, ilgili caminin cemaatinin belirlemesiyle olur. Halk kendi alimini seçerek tercih eder ve o kişi din adamlığı görevini sürdürür. Din adamının devlet eliyle atanması ya da bir devlet kurumuna bağlı kılınması Şia’ya göre doğru değildir. Şia’da din adamlığı diğer memuriyetlerden ayrı bir kategoridedir. Bunun sebebi, eğer din adamı bir kuruma bağlı olursa, bağlı olduğu kurumun görüşlerini dinin emir ve yasaklarının önünde tutabilir. Şia’da din alimi özgür olmalı ve vazederken herhangi bir erkin ya da kurumun tesirinde kalmayacak şekilde dinin emir ve yasaklarının çerçevesinde görevini yerine getirmelidir. Din adamının iâşesi ise kendi cemaati tarafından karşılanabileceği gibi; kendisi de başka meslek ya da ticaret icra ederek geçimini sağlayabilir.”⁵⁵

TÜRCAY’da eğitim veren Nizamettin Borakçin;

“Müçtehitlerin fetvalarına bakıldığında din adamının maaş alması yasak değildir. Ancak bazı Caferi gruplar din adamının maaş almasını onaylamamaktadır.”⁵⁶

TÜRCAY’da eğitim veren Muhammed Cevad Utar;

“Caferilikte din adamı ataması ihtilaflı bir konudur. Din adamının devletten maaş alması doğru kabul edilmez. Bizden (TÜRCAY) başka diğer kurumlarda “din adamının devletten maaş alması” kabul

⁵⁴ Daştan, “Görüşme-Hız. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022”.

⁵⁵ Daştan, “Görüşme-Hız. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022”.

⁵⁶ Borakçin, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 23.10.2022”.

görmemektedir. Bu konu müçtebitlere sorulduğunda, “devletin size inancınız konusunda hiçbir baskı uygulamaması şartıyla, devletten maaş alabilirsiniz” diye izin verilmiştir.”⁵⁷

TÜRCAV Genel Sekreteri Hasan Apaydın;

“Caferi camilerindeki hocalar (abundlar) 2008’e kadar cami dernekleri tarafından görevlendirilmekteydi. Maaşları ve varsa sigortaları (çoğu sigortasızdı) dernekler tarafından karşılanmaktaydı. 2008’e kadar herhangi bir şekilde devletle ve Diyanet’le resmi ilişkileri yoktu. 2008’de Caferi alimlerin (abund) bir kısmı devlet nezdinde Diyanet’in tanıdığı hocalar oldular. Eğitimlerini, yeterliliklerini ispatlayan belgelerle Diyanet personeli olarak resmiyet kazandılar.”⁵⁸

Şii toplumunun sorunlarından biri de Şii mezhebine hâkim din adamlarının yetiştirilebilmesidir. Türkiye’de Şii mezhebini esas alan ve bu mezhep üzerine din adamı yetiştirebilecek nitelikte İlahiyat Fakültesi olmaması problem oluşturmaktadır. Din görevlisi (ahund, molla, alim) olmak isteyen kişiler Irak ve İran’da eğitim görmek zorundadır. Irak’ta siyasi sebeplerle, Şiilere karşı olumsuz tutum; Türkiye’den gidecek öğrencilerin yönlerini İran’a çevirmelerine sebep olmaktadır. İran’da eğitim gören öğrenciler maddi ve manevi zorluklar yaşamaktadırlar. Türkiye’ye döndüklerinde ise İran’da eğitim gördükleri için zaman zaman “İran propagandisti” ithamlarına maruz kalabilmektedirler. Bu iddiaların hedefi olmaktan kurtulabilmek için Şiiler, Türkiye’de Şii mezhebini temel alan bir İlahiyat Fakültesi’nin açılmasını ve din adamlarının burada yetişmesini talep etmektedirler.⁵⁹

3.2.3 Devletin Din Eğitimi Politikası ve Caferiler

Türkiye’deki Şiilerin temel problemlerinden birisi, Türkiye’de Şii mezhebini esas alan İlahiyat Fakültesi olmadığı için kendi din adamlarını burada yetiştirememeleridir. Şii mezhebi üzerine lisans eğitimi almak isteyen bir bireyin Irak ya da İran’a giderek öğrenim görmesi gerekmektedir. Bu da en başta dediğimiz gibi hem maddi-manevi zorlukları olan, aynı zamanda da Türkiye’ye döndüğünde “İran propagandisti” olmakla itham edilebilme ihtimalinin olduğu bir yolculuktur. Örneğin Baylak Güngör’e göre; *“Burada yetişen öğrenciler de İran ile fikri, siyasi alışverişlerde doğal olarak aracılık ve taşıyıcılık yapmaktadırlar.”⁶⁰* Buradaki maksat ithamda bulunmak değil, aslında bir sosyolojik gerçeği ifade etmektir. Ayrıca yapılan başka bir görüşmede, İran’da eğitim alınması üzerine gelen şu yorum dikkat çekicidir; *“Hocalarımız orda, eğitimimizi orda alıyoruz. Üstatlarımızın, tarihi kökenlerimizin*

⁵⁷ Utar, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 27.09.2022”.

⁵⁸ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

⁵⁹ Albayrak, “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”, 125-126; Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

⁶⁰ Baylak Güngör, “Türkiye’de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”, 80.

olduğu yer.” Anlaşılacağı üzere eğitim için giden kişiler, yıllarını geçirdikleri ve kültür temasında buldukları ülkelerden doğal olarak etkilenmektedirler.

Apaydın da Şîî mezhebini esas alan İlahiyat Fakültesi olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu sayede Türkiye’de yaşayan Şîî nüfus, din eğitimi için Irak ve İran’a bağımlı kalmayarak Türkiye’de Şîî mezhebi temelli dini eğitimleri almalı ve din adamlarını yetiştirebilmelidir.⁶¹

Daştan ise Şîî İlahiyatın, dini müfredatının Şîî alimlerce düzenlenmesi şartıyla olabileceğini şu sözlerle ifade etmektedir; *“Şîî Mezhebini baz alan bir İlahiyat, ancak okutulacak ortak derslerin dışındaki dini derslerin Şîî alimlerce belirlenip düzenlendiği takdirde, var olabilir. Şîî alimin özzerk olmasının gerekliliği ve özgürce dinin emir ve yasakları çerçevesinde eğitim faaliyetlerini sürdürmesi gerekmektedir.”*⁶²

Daştan ayrıca, günümüz İmam Hatip Lisesi din eğitimlerinin Sünnilik için yetersiz olduğuna değinmektedir. Dini eğitimlerin zayıf kaldığına ya da yeterli uzmanlaşmanın sağlanamadığına vurgu yapmaktadır.⁶³

Eğitimle ilgili Caferîlerin sorun olarak telakki ettikleri bir diğer konu ise Diyanet’in hazırladığı yayınlarda ya da MEB’in müfredatlarında sadece Sünnilik üzerinden din eğitiminin anlatılmasıdır. Bu durum Şîî mezhebine mensup öğrencileri olumsuz etkilemektedir. Öğrenciler mezhepsel konuda ikileme düşmektedirler ya da farklı mezhepten olduğu için akran zorbalığına maruz kalabilmektedirler. Bu sebeple hem Diyanet’in hazırladığı yayınlarda hem de MEB’in din eğitimi müfredatında diğer mezheplere de yer vermesi Şîî öğrenciler için daha faydalı olacaktır. Farklı mezhep gruplarının birbiriyle ilgili bilgi sahibi olmaları doğabilecek sorunların da önüne geçebilir.⁶⁴

MEB’in ders kitaplarında Caferîlik mezhebinin geçtiği bilgisine ulaşılmıştır. Kanaatimizce katılımcılar, kendi eğitim-öğretim yıllarından hatırladıkları kadarıyla, Caferîliğin mevcut müfredatta geçmediğini ya da daha fazla yer verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Katılımcıların konuyla ilgili söyledikleri bu şekilde yorumlanabilir.

3. 3. Siyasal ve Toplumsal İlişkiler:

Türkiye’deki İmâmiyye Şiası’nın siyasal olarak ne gibi sorunlar yaşadığı veya beklentilerinin neler olduğu, aynı şekilde toplumun diğer unsurlarıyla ilişkileri de çalışmamızın seyrini etkileyen konulardandır. Belli bir kimlikle ön plana çıkan, dini grubun/mezhebin siyasi ve toplumsal olarak

⁶¹ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

⁶² Daştan, “Görüşme-Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022”.

⁶³ Daştan, “Görüşme-Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022”.

⁶⁴ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”; Borakçin, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 23.10.2022”; Utar, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 27.09.2022”.

ortaya koyduğu fikirsel bütünlük, ilgili grubu anlayabilmemiz için birçok ipucunu bünyesinde barındırır.

3.3.1. Darıca'daki İmâmiyye Şiası Mensuplarının Laikliğe Bakışı:

“Şia’ya göre, İslam devlet başkanı ya da imam hem dini hem de siyasi işlerin merciidir. Çünkü din siyasetten ayrı düşünülemez. (...) Şia’da din ve devlet ilişkisi, tamamen Kur’an, Sünnet ve imamların sözlerine göre ayarlanmıştır. Laik devlet anlayışı asla kabul edilmemektedir.”⁶⁵

Yılmaz’dan yaptığımız yukarıdaki alıntı, Şia’nın laiklikle ilgili genel düşüncesidir. Şia’daki imamet inancı, devlet yönetimini dini bir çerçevede ele alır. Din ve devlet işleri Hz. Muhammed ve onun soyundan gelen kişilerce yönetilmelidir. Peygamber’den sonra gelecek imamlar (masum) da Allah’ın ve Peygamber’inin atamasıyla, işaret etmesiyle belirlenmiştir. Bu silsile ise on iki imam ile sabittir. Şu an 12. İmam Muhammed Mehdi, yaşamakta ve sağdır ancak gaybete çekilmiştir. Gâib 12. İmamın zuhuru ile İslam devleti yönetimi Allah ve Peygamber tarafından seçilmiş siyasi ve dini liderine kavuşacaktır.⁶⁶ TÜRCAY’da yaptığımız görüşmelerde buradaki Caferîlerin, laiklik konusunda, genel Şîî telakkiyi benimsemedikleri görülmektedir. Peygamber ya da İmam (masum) tarafından yönetildikleri takdirde din ve devlet işlerinin bu seçilmiş kişilerce tek elden kontrol edilebileceği; ancak gaybet sürecinde din ve devlet işlerinin ayrı olması gerektiği inancı ifade edilmiştir.

“Şîî inancında hükümet Allah’ın seçtiği kişinin elindedir ve halk bu hükümete biat eder. Ancak gaybet döneminde bu durum farklıdır. Şia arasında bu konu ihtilaflıdır. Kimi müçtehitler aynı sistemin müçtehitler yoluyla devam edeceğini söyler (On ikinci imamın zuhuruna kadar müçtehitlerin on ikinci imamın görev ve sorumluluklarını yerine getirebileceğini). Kimi müçtehitler de (Gâib imamın zuhuruna kadar) din ve siyasetin birbirinden ayrı olması gerektiğini, din adamlarının din işleriyle; siyaset adamlarının siyaset işleriyle ilgilenmesi gerektiğini benimserler. Darıca Caferîleri (TÜRCAY) ikinci gruba dahildir. Yani siyaset ile din işlerinin ayrı tutulması gerektiğini benimseyen gruptandır.”⁶⁷

Borakçin’in konuyla ilgili değerlendirmeleri, benzer çizgide, şu şekildedir;

“Kişilerin ibadetlerini rahatça sürdürebilmesi için laiklik son derece önemlidir. İnsanların düşünce yapıları düzenlenmelidir. Yoksa zorlamayla (dini) bir şeyler yaptırılmaz. Baştaki kişi Masum olmadığı sürece, Allah’ın rızası değil insanın rızası öne geçer ya da ikisi karışır. Peygamber ve imamlar Allah’ın verdiği

⁶⁵ Yılmaz, “Şia’da Din ve Devlet İlişkisi ve Velayet-i Fakih”, 44, 51.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Mustafa Öz, “Şia”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 39/111; Mustafa Öz, “İmâmiyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 22/208; Ethem Ruhi Fıçlalı, “İsnâaşeriyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2001), 23/142-143.

⁶⁷ Utar, “Görüşme-Türkiye Caferîleri Vakfı, 27.09.2022”.

ilme sabiptir bu sebeple onların yönetimi doğru kabul edilir. Onlar menfaatlerini değil Allah’ın ilmini ortaya koyarlar. Bu yüzden Masum olan bu kişiler dışında sürdürülen yönetimler doğru kabul edilmemektedir. Müçtehitlere fikhî konuda bağlılık vardır, inanç konusunda değil. İnanç ve fikhî bağlılık yalnızca Peygambere ve İmamlardır (on iki imam).”⁶⁸

Darıca’da yaşayan İmâmiyye Şiası mensupları laikliğin dini özgürlük alanı sunan faydalı bir kazanım olduğunun altını çizmektedirler.

“Bizim için laiklik faydalıdır. Biz burada istediğimiz şekilde ibadetimizi yapıyoruz. Ezanımızı okutuyoruz, ibadetimizi sürdürüyoruz. Bunlardan dolayı laiklik Caferiler için önemlidir.”⁶⁹

“Laiklik ne İslam’da ne de Şia’da bir akide (inanç konusu) değildir. Ancak toplumdaki her ferdin din ve inancını özgürce yaşaması elbette herkes için faydalıdır. Dinî bir akide olmadığı göz önünde bulundurularak; toplumda inanç ve ibadet özgürlüğüne fayda sağladığımız söyleyebiliriz.”⁷⁰

Borakçin de görüşme esnasında müçtehitlerden Ayetullah Mer’esi Necefî’nin şu sözünü nakletmektedir; “İslamiyet’in en rahat yaşanabileceği sistem laiklik sistemidir.”⁷¹

Apaydın ise laikliğin gerekliliği ve din-devlet ilişkisi üzerine üç başlıkta değerlendirme yapmaktadır:

“Türkiye’deki Caferiler, laikliği en doğru yönetim şekli olarak değerlendirmektedirler. Çünkü laik bir devlette şu üç kazanım elde edilebilir: 1) Tüm inanç mensuplarının, halk içinde yaşayan tüm farklı inanç gruplarının özgürlüğü sağlanmış olur. 2) Devletin imkanlarından tüm dini gruplar, nüfusu ölçüsünde doğru orantılı faydalanmış olur. 3) Devletin yanlışları dine mal edilmez. Dinî bir devlette, din devletinde, yöneticilerin hatası halk tarafından dine mal edilir. Bu da halkın dine bakış açısını olumsuz etkiler. Dini yönetimlerde yöneticinin yanlış uygulamaları dine de olumsuz yansımaktadır.”⁷²

“Tarikte din adına hükmettiği iddiasında bulunan pek çok hükümdarın, yine muhalifleri tarafından aynı referansı kullanarak tabittan indirilmesine şabit olunmuştur. Yine din adına hükmetmenin en çok dindarları zor durumda bıraktığı tespit edilmiştir.”⁷³ İnsanlık tarihinin seyrine baktığımızda din ve devlet arasındaki bu ilişkiye örnekler bulmak mümkündür.

⁶⁸ Borakçin, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 23.10.2022”.

⁶⁹ Akbaba, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 24.09.2022”.

⁷⁰ Daştan, “Görüşme-Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022”.

⁷¹ Borakçin, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 23.10.2022”.

⁷² Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

⁷³ Polat, “Din-Devlet İlişkisi ve Diyanet”, 122.

Kanaatimizce Türkiye’de var olan din ve mezheplere karşı devletin tarafsız olması gerekmektedir. Devlet, bir din veya mezhebe, diğerinin aleyhine ya da lehine olabilecek şekilde tavır almamalıdır. Din ve mezhepler de kendi özgürlük alanları içerisinde toplumun ahlaki ve manevi bütünlüğünün sağlanmasına katkıda bulunmalıdırlar. Toplumda hem dinî hem de siyasî taassuba karşı, din özgürlüğünün sağlanabilmesinin temel prensibi laikliktir. Din özgürlüğü laik bir devlet yapısı içerisinde varlığını sürdürmeyi başarabilir.⁷⁴

Darıca’da ya da daha geniş pencerede Türkiye’de laiklik, tüm inanç yapılarının din ve vicdan özgürlüğünü sağlayan bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Farklı inanç kalıplarının bir arada yaşayabilmesi için, saygı çerçevesinde uzlaşılması toplumda gereklilik arz etmektedir. Bu sebeple tüm inanç gruplarının ortak paydada buluşabilecekleri yer olarak laiklik, önemini koruyan bir kavram olarak toplum dinamiklerinde yerini almaktadır.

3.3.2. İmâmiyye Şiası Mensuplarının Sorun ve Sıkıntıları Siyasi Olarak Temsil Edilebiliyor Mu?

Şiî nüfusun Türkiye siyasetinde yeterince temsil edilemediğini söyleyebiliriz. TBMM’de bir tane Şiî-Caferi milletvekili Şamil Ayırım^{****} vardır.⁷⁵ Şiî-Caferiler, nüfus olarak düşünüldüğünde daha fazla siyasi temsili hak ettiklerini düşünmektedirler. Demokratik toplumlarda, temsil yetkisinin de doğru orantılı dağıtılması gerektiğini dile getirmektedirler. Ancak şunu da göz ardı etmemek gerekir ki siyaset yapmak da kişilerin özgür kariyer tercihleri arasındadır.

Darıca’daki siyasi temsile baktığımızda;

“Darıca belediyesinde meclis üyelerimiz var (üç tane). Darıca özelinde temsil edildiğimizi söyleyebiliriz. Başkanımız da yıllardır gider gelir vakfa. Bizleri tanır. Ya da meclis üyelerimiz ihtiyaçlarımızla ilgili şeyleri belediye meclislerinde dile getirirler.”⁷⁶

“Belediyede ya da mecliste Şia mezhebi müntesibi siyasetçiler bulunsa da resmi bir temsil yoktur. Bireysel olarak kariyerlerini siyaset üzerine yapmış olmaları Şia’yı resmi düzeyde temsil ettikleri anlamına gelmemektedir.”⁷⁷

⁷⁴ Başgıl, *Din ve Laiklik*, 171.

^{****} Adalet ve Kalkınma Partisi, 27. Dönem İstanbul Milletvekili.

⁷⁵ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

⁷⁶ Akbaba, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 24.09.2022”.

⁷⁷ Daştan, “Görüşme-Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022”.

Yapılan görüşmelerde Darıca’da siyasi temsil belli bir düzeyde görülmektedir. Darıca Belediyesi ya da Kocaeli Büyükşehir Belediyesi bölgede yaşayan Caferi vatandaşların sorunlarına hassasiyetle yaklaşmakta ve çözümler sunmaktadır. Ancak Caferilerce resmî temsililerinin arttırılmasıyla sorun ve sıkıntılarının daha sağlıklı şekilde ele alınıp çözüleceği düşünülmektedir.

Apaydın’a göre;

“Türkiye’de Caferilerin hassasiyetlerinin anlaşılabilmesi için temsillerinin arttırılması gerekmektedir. Cumburbaşkanlığı danışmanlığında, Diyanet İşleri Başkanlığı’nda, Millî Eğitim Bakanlığı’nda gereken temsil sağlandığı takdirde siyasi, dini ve eğitime dair konularda, Caferilerle ilgili meselelerde, Caferilerin de hassasiyetleri gözetilmiş olacaktır.”⁷⁸

3.3.3. Darıca’da İmâmiyye Şiası Mensupları ve Sünni Nüfusun Uyumunda Sorunlar Yaşanıyor Mu?

Apaydın;

“Caferi nüfusun Darıca’ya ilk göçtüğü zamanlarda ciddi sorunlar olmuştur. Caferilerin Müslüman olduğundan bile şüphe edenler ve bunu ifade edenler olmuştur. Ancak zamanla Sünni nüfus ile Caferi nüfus birbirini tanımışlar ve bu problemler bir şekilde aşılmıştır. Günümüzde Caferi nüfusun uzun süredir yaşadığı, tanındığı yerlerde sorun yaşanmamaktadır. Ancak Caferi nüfusun az olduğu, fazla tanınmadığı yerlerde hala bu gibi sorunlar yaşanmaktadır. Mezhepsel farklılıklarda zaman zaman Sünni bireylerin dikkatini çekmekte ve bilgisizlikle beraber bu farklılıklar gündem edilebilmektedir.”⁷⁹

Utar;

“Uç görüşlü Sünni ve Şii’ler birbirlerine karşı olumsuz yaklaşabiliyor. Bu da fikişsel çatışmalara sebep olabiliyor. Günümüzde ise Darıca’da Sünni ve Şii’ler arasında sorun yaşanmamaktadır.”⁸⁰

Daştan;

“Suriye Savaşı sonrasında Vehhabî düşünceye kayan aşırılıkçı grupların Şia’ya cephe aldığı söyleyebiliriz. Ancak bu tarz kişilerle ya da gruplarla fülî olarak karşılaşmadık. Darıca’da Şii-Sünni uyumunda herhangi bir sorun yaşanmamaktadır.”⁸¹

⁷⁸ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

⁷⁹ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

⁸⁰ Utar, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 27.09.2022”.

⁸¹ Daştan, “Görüşme-Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022”.

Borakçin;

“Darıca’da Şii ve Sünniler arasında komşuluk, arkadaşlık, akrabalık gibi hiçbir konuda sıkıntı yaşanmamaktadır. Örneğin Şii-Sünni evlilikler çok eski zamanlarda sorun olsa da artık insanlar bu konuyu da sorun etmemektedirler ve toplum tarafından kabul görmektedir.”⁸²

Akbaba;

“Darıca’da herhangi bir sıkıntı yaşamıyoruz. Biz kendi mezhebimize göre inanç ve ibadetlerimizi sürdürüyoruz.”⁸³

Darıca’daki Caferîlerin Sünniliği nasıl değerlendirdiği konusuna değinmek gerekirse bu konuda görüştüğümüz isimlerin Sünniliğe karşı olumlu ifadeler kullandıkları söylenebilir. Apaydın’a göre Şiilik, İslam toplumunu bir bütün olarak kabul etmektedir. Mezhepleri ise yorumsal farklılıklar olarak görmektedir. Mezhepsel farklılıklar tekfir sebebi kabul edilemezler. Apaydın, günümüzde Caferî nüfusun önde gelen dini liderlerinden Ayetullah Sistâni’nin şu sözünü aktarmaktadır; *“Ehl-i Sünnet sizin kardeşiniz değil, nefsiniz, canınızdır.”*-Kardeş iki farklı bedende olur; nefis, can ise tek bedendedir-. Bu sözler Şiiliğin Sünniliğe bakışını özetlemektedir.⁸⁴

Darıca’da Şii ve Sünniler arasında herhangi bir sorun yaşanmamaktadır. Bunun muhtemel sebeplerinden birisi; İmâmiyye Şiası’na mensup vatandaşların nüfuslarının fazla olmasıdır. Toplumun diğer unsurları Şii-Caferîleri tanımakta, mezhepsel farklılıklarından, hassasiyetlerinden haberdar olmaktadır. Komşuluk, akrabalık, arkadaşlık ilişkileri kurulmaktadır. Gruplar arasındaki bu toplumsal temas, tarafların birbirlerinden haberdar olmalarına ve birbirlerine karşı hassasiyetle yaklaşmalarına sebep olmaktadır. Bu şekilde iyi ilişkiler tesis edilmekte, sürdürülmektedir.

3.3.4. Din-Devlet İlişkisi Ve Toplumsal Uyum Konusunda Ne Tür İyileştirmeler Yapılabilir?

Caferî kimliği ön planda tutan gruplar ve grup önderlerinin dile getirdiği talepler genel olarak benzerlik göstermektedir. En temel talep devlet nezdinde temsilin artırılmasıdır. Diyanet’in halkı farklı dini gruplar konusunda bilinçlendirmesi, MEB ders kitaplarında aynı şekilde farklı dini gruplara da yer verilmesi gibi talepler sıralanabilir. Ancak bu konuda topluluğun nasıl değerlendirileceği, kimlerin veya hangi kurumların muhatap alınacağı gibi ciddi tartışmalar da ortaya çıkmaktadır.⁸⁵

⁸² Borakçin, “Görüşme-Türkiye Caferîleri Vakfı, 23.10.2022”.

⁸³ Akbaba, “Görüşme-Türkiye Caferîleri Vakfı, 24.09.2022”.

⁸⁴ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferîleri Vakfı, 04.05.2022”.

⁸⁵ Baylak Güngör, “Türkiye’de Caferî Topluluğunun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”, 77.

Konuyla ilgili görüşmelerimizde elde ettiğimiz bilgiler de daha önce yapılan çalışmalardaki değerlendirmelerle benzerlik göstermektedir;

Utar;

“Tüm inançlara eşit haklar verilmelidir. Din-devlet ilişkisi noktasında herkesin inanç özgürlüğü sağlanmalıdır. Devlet dini belli oranda kontrol edebilir ancak inanç noktasında özgür bir ortam sağlanmalıdır. Devlette temsilin artırılması Şii-Caferi nüfus için olumlu bir gelişme olacaktır.”⁸⁶

Borakçin;

“Eğitimde karşılıklı birbirini tanıyan toplum oluşursa insanlar birbirine düşmanlık beslemez. Başka gruplarında farkında olurlar. Ahlak boyutunda da toplumun geliştirilmesi gerekmektedir. İnsanı hayvandırayan özellik ahlakıdır, dinidir. Ahlakî yapının toplumda geliştirilmesi, tüm fertlerin faydasına olacaktır.”⁸⁷

Akbaba;

“Caferilerin devlette ve Diyanet’te temsillerinin artırılması gerekmektedir. Caferilikle ilgili üniversite düzeyinde eğitim verilmelidir. Caferiler eğitim için İran ve Irak’a gidiyorlar.”⁸⁸

Apaydın;

“Caferi nüfus devlet nezdinde temsil edilir olmalıdır. Cumhurbaşkanlığı danışmanlığında bir temsilci, Diyanet’te birkaç temsilci, olması gerekmektedir. Caferi vatandaşlarla ilgili bir karar alınacağı ya da bir proje/program yapılacağı zaman bu danışmanlarla istişare halinde olunmalıdır. Çünkü şu bir gerçek ki bu dini grubun hassasiyetlerini, yine bu grup içindeki kişiler anlayabilmektedirler. Ayrıca bu temsilciler vasıtasıyla, Caferi nüfusun bir sorunu olduğunda sorunlar kolaylıkla çözülmüş olacaktır. Eğitim konusuna geldiğimizde ise; Caferi mezhebine göre eğitim veren İlahiyat Fakültesi açılması, Türkiye’deki Caferilerin kendi eğitim süreçlerini kendi ülkelerinde sürdürebilmelerini ve dış bağımlılıktan kurtulmalarını sağlayacaktır. Diyanet’in Caferilikle ilgili halkı bilgilendirmesi; Caferi nüfusu ve diğer dini grupları, toplumsal olarak görünür ve bilinir kılacağı için karşılaşılan birçok sorunun çözümünü kolaylaştıracak, birlik ve bütünlüğü pekiştirecektir.”⁸⁹

⁸⁶ Utar, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 27.09.2022”.

⁸⁷ Borakçin, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 23.10.2022”.

⁸⁸ Akbaba, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 24.09.2022”.

⁸⁹ Apaydın, “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.

Sonuç

Darıca'da yaşayan Caferilerin temel gayeleri, mezheplerinin gereklerini, herhangi bir baskı ve engelleme altında kalmadan, özgürce yerine getirerek yaşamlarını sürdürmektir. Dini grubun kimliklerini, mezheplerini, kültürlerini, örf ve adetlerini koruma, yaşatma ve gelecek nesillere aktarma gayeleri tabii bir istek olarak ortadadır. Dini grubun bir arada kalarak kimliklerini koruma çabaları; sırasıyla kurulan camiler, dernekler ve vakıf yoluyla kendisini açık bir şekilde göstermektedir.

Yapılan görüşmelerden hareketle Darıca'da yaşayan Caferi nüfusun Sünni nüfusla kurduğu iletişim ve toplumsal bağlar oldukça olumlu görünmektedir. İki grup arasında kayda değer sorun yaşanmadığını ve karşılıklı olumsuz bir tutumun olmadığını söylemek mümkündür. Komşuluk, akrabalık, arkadaşlık gibi ilişkilerin kurulduğu; gruplar arasında herhangi bir ötekileştirmenin olmadığı ifade edilebilir.

Yapılan görüşmelerde laiklik, din adamı ataması ve siyasi temsil konularında mezhep müntesiplerinin kendi aralarında görüş farklılıkları olduğu görülmektedir.

Devletle olan ilişkilerde, devletten beklentileri din ve vicdan özgürlüğünün korunması ve güvence altına alınmasıdır. Devlet nezdinde Şii-Caferi kimliğinin temsil edilir olması ve dini grubun görünürlüğünün belirginleştirilmesi istenmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ya da MEB'in daha çoğulcu bir yaklaşım benimsemesi de yine beklentiler arasındadır.

Türkiye, farklı unsurların bir arada yaşadığı, laik bir devlet olarak, tüm din ya da mezheplere eşit mesafede durup aynı dinî özgürlük alanını sağlamalıdır. Toplumun farklı unsurlarıyla ilgili bilginin, farkındalığın ve hassasiyetin arttığı bir Türkiye'de, birlik-bütünlüğün de artacağı düşünülmekte ve ümit edilmektedir.

Kaynakça

- Akbaba, İsmail. “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 24.09.2022”.
- Albayrak, Ali. “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/13 (2008), 111-128.
- Albayrak, Şule. “Batı Ülkelerinde Din-Devlet İlişkilerindeki Alternatif Modeller ve Türkiye Örneği”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/48 (2015), 185-198.
<https://doi.org/10.15370/muifd.09719>
- Algar, Hamid. “Ahund”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2/185. Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.
- Apaydın, Hasan. *Ehl-i Beyt Mektebini Öğreniyoruz Yaz Kuran Kursu Öğrenci Kitabı*. Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı, 2015.
- Apaydın, Hasan. *Fıkıhımız Öğrenelim (Caferi Fıkıhında Ameller)*. Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı Eğitim Yayınları, ts.
- Apaydın, Hasan. “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 04.05.2022”.
- Arikan, Adem. “İslam Dünyasının Mezhep Haritası ve Nüfus Dağılımı”. *İslami Araştırmalar* 29/2 (2018), 348-379.
- Banaz, Şaban. “Türkiye’de Ca’feriler”. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2018), 29-62.
- Barkey, Karen. “Osmanlı’da Farklılıkların Yönetimini Yeniden Düşünmek: Modern Türkiye İçin Ne Öğrenebiliriz?” çev. Hande Tatoğlu. *Türkiye’de Demokrasi, İslam ve Laiklik*. ed. Ahmet T. Kuru - Alfred Stepan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Başgil, Ali Fuat. *Din ve Laiklik*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 13. Baskı., 2019.
- Baylak Güngör, Ayşen. “Türkiye’de Caferi Topluluğun Konumu ve Değişim Dinamikleri Üzerine Değerlendirmeler”. *İnsan & Toplum Dergisi (The Journal of Human & Society)* 7/1 (2017).
<https://doi.org/10.12658/human.society.7.13.M0211>
- Borakçın, Nizamettin. “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 23.10.2022”.
- Daştan, Yaver. “Görüşme-Hz. İmam Cafer-i Sadık Cami, 15.11.2022”.
- Doğan, Hüseyin. “Kars Caferilerinde Dinî İnanç ve Sosyal Pratikler”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2017), 113-147. <https://doi.org/10.18403/emakalat.309389>
- Fiğlalı, Ethem Ruhi. “İsnâaşeriyye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 23/142-147. Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 11. Basım, 2012.
- Güngör, Özcan. “Yolda ‘Caferi’ Olmanın Sosyolojik Anlamı: Alevilik Caferilik İlişkisi”. *Journal of Turkish Studies* Volume 7 Issue 4-II/7 (2012), 1939-1959. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.3699>
- Hanioğlu, M. Şükrü. “Kemalizm’in Tarihi Kökenleri”. çev. Hande Tatoğlu. *Türkiye’de Demokrasi, İslam ve Laiklik*. ed. Ahmet T. Kuru - Alfred Stepan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Karaman, Hayreddin. “Ca’feriyye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7/4-10. Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- Kurt, Abdurrahman. *Din Sosyolojisi*. Bursa: Sentez Yayıncılık, 26. Basım, 2021.

- Kutlu, Sönmez. “Diyanet işleri Başkanlığı ve İslamiçi Dini Gruplarla (Mezhep ve Tarikatlar) İlişkileri”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 12/33 (2009), 107-127.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. çev. Boğaç Babür Turna. Ankara: Arkadaş, 12. Basım, 2021.
- Öz, Mustafa. “İmâmiyye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22/207-209. Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- Öz, Mustafa. “Şîa”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 39/111-114. Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- Özbudun, Ergun. “Türkiye: Çoğulcu Toplum ve Tekçi Devlet”. çev. Hande Tatoğlu. *Türkiye’de Demokrasi, İslam ve Laiklik*. ed. Ahmet T. Kuru - Alfred Stepan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Polat, Fazlı. “Din-Devlet İlişkisi ve Diyanet”. *EKEV Akademi Dergisi* 6/10 (2002), 119-128.
- Tarhanlı, İhtar. “Türkiye Cumhuriyeti’nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi”. *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu Bildiriler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- Türccav Alimler Komisyonu. *Tecvidli Kur’an Okuma Rehberi*. Kocaeli: Türkiye Caferileri Vakfı, 2. Basım, 2014.
- Utar, Muhammed Cevat. “Görüşme-Türkiye Caferileri Vakfı, 27.09.2022”.
- Yılmaz, Musa K. “Şîa’da Din ve Devlet İlişkisi ve Velayet-i Fakih”. *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu Bildiriler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- 5253 Dernekler Kanunu-TC. Resmî Gazete, 5253 Dernekler Kanunu-TC. Resmî Gazete. 5253 sayı 25649 Yasama Bölümü (04 Kasım 2004). Erişim 25 Kasım 2022. <https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2004/11/20041123.htm#:~:text=MADDE%2028.%20%E2%80%94%20Dernek%20adlar%C4%B1nda%3B,%C4%B0%C3%A7i%20Fleri%20Baklan%C4%B1n%C4%B1n%20izni%20ile%20kullan%C4%B1labilir>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. “İzne Tabi Kelime Kullanımı”. Kurum. 10 Nisan 2019. Erişim 25 Kasım 2022. <https://www.siviltoplum.gov.tr/izne-tabi-kelime-kullanimi>
- karsehlibeyt.org. “Merhum Hacı Ahunt Malik”. Erişim 05 Ekim 2022. <https://www.karsehlibeyt.org/camii-hocalarimiz/>